

רשימות

מאת משה פרלא

האמת שלנו

אמת מצומצמת, כתובה או חרותה במספר מלים בלבד, משמשת לעתים מזון-יחיד לאומה שלמה ואף להמון עמים במשך דורות רבים.

עמי-ערב, שרישומם אינו ניכר כלל בתולדות התרבות של המאות האחרונות, נופלים וקמים לקול צילצולו של פסוק אחד: "דין מומחד בסיף", שהוא גילגולו או צילו של כתוב אחר, "ועל חרבך תחיה".

אמת רצחנית זו מקימה וממלאה אותם מדי פעם "חמת זוהלי עפר" ו"כעס אויב עצור".

אנו שאסמינו מלאים כתובי-אמת בועטים מרוב טובה.

האירועים ההיסטוריים בישראל עושים דרכם ופורצים כביכול מאליהם, מתוך שפע פסוקים גדושים אמת-נצחית, כעסיס זה הניגר מפירות מתבקעים מרוב שהם בשלים. ילדינו המפונקים דוחים את המזון היורד עליהם כטל, והם מגרדים טיח טפל של קירות מתפוררים נכרים.

סטייה טראגית ולא מובנת זו גרמה למבוכה האחרונה, שהקיפה כמעט את כל הישוב בישראל ולחילוקי-דעות בלתי-מתגשרים בעניני גבולות, כיבושים, דרכי שלום ודרכי מלחמה.

יש אמת אחת לירושלים ואמת אחת לירדן וסיני והן אתנו חרותות בכתובים, במסורתנו, בדמנו ובנשמת כל יהודי חי.

אם יש לערבים אמת יחפשוה וימצאוה במכה ובערבות-מואב, ואשר לשנאתם הארסית יש תשובה אחת ניצחת ומכרעת — האמת הגדולה והנצחית שלנו, שכולה רעננה ושופעת מחדש.

מלים וחילופיהן

סופרים מסוימים וגרוריהם המבקרים, מסייעים לעתים להגברת המבוכה התרבותית בסלפם מושגי-יסוד בתחומי הרוח והמחשבה.

סופרים אלה במתכוון או לתומם, ביצירותיהם הבלטרסטיות מחליפים אלה באלה שמות של עצמים בקראם, למשל, לאדם כלב, או סנדל לתפוח והמבקרים נופלים על המציאה ומתייגעים לפענח את ההחלפות (הסתומות), המכוונות בפיהם סמלים או רמזים. לאמיתו של דבר, אין כאן לא סמלים ולא רמזים, לכל היותר יש כאן חידונים ספרותיים.

עולם התרבות הכלל-אנושי הוא עולם של שמות, טול הימנו את השמות ועולם התרבות חוזר לתוהו ובוהו.

אלא שבדורות קדומים הופיעו יחידי סגולה, אנשי הגות מופלאה, אישי מסתורין, שלא השלימו עם מהותם של הדברים החוסים בצילם של השמות המקובלים. הם חתרו להרחבת ולהעמקת מהות זו ולהוסיף עליה נופך משלהם. אישי סגולה אלה הקיפו בסמלים-שמות את התוויה, כמו שמקיפים בפיגומים בנין שמכניסים בו תיקונים ושיפורים — מחשש מפולת.

סמלים אלה מתפרקים או מתבטלים במשך הזמן ועולם השמות המוצק נשאר עומד על כנו, צפוי לחתירה חדשה ולסמלים חדשים.

אבל הסמלים אינם עיקר, חשובה החתירה המסתורית הנפשית, השואפת לתיקון הפגמות בבנין הקיים...

באין חתירה מסתורית זו אין צורך לא בסמלים ולא בפיגומים, אין שום סכנה, שום דבר לא יתערער ושום דבר לא יתוקן.

חידונים ספרותיים לעולם לא יירשו את מקומם של סמלים ורמזים.

פני קדושי ארץ

איכלע לידי אחד מספרי השואה ובו דיוקנאות של איש־רוח ורבני פולין, הרוגי הנאצים ימ"ש. הסתכלתי בזיו־פניהם, פנים עדינים עטורי־זקן, פנים מפיקים טהרה ושלמות. פני־קדושים דומים לקלף־מוזות, פנים שקופים וזכים שאותיות־רמזים מאירות בעדם.

התבוננתי בנופי־פנים אלה ולא מצאתי זכר לארציות, חמדנות וחמרנות. לא לשווא עמלו בני עלייה אלה, מאחורי הפרגוד, בצינעא, בסתר־חביונם, בתאי־המוחין האפלוליים, ישבו וצירפו את הסיגים, לשו ודכו וטיהרו את הרוח מן החומר שדבק בו, זיקקהו וליטשוהו עד שהבהיק האור, האור הטהור שפרץ ועבר את הדם ואת הגידים ואת העור וזרח על הפנים. אלה הם הפנים — חלונות היכל. חלונות־גביש נוצצים של אדם־היכל, היכל דכסיפין.

מעשה מרכבה ומעשה הפרדה

לשם הקיצור, מתחלקת ספרות־יפה לשני סוגים: ספרות השראה וספרות החלטה.

לסוג הראשון משתייכות: שירת־אמת ופרוזה מנופה שזורה חוטי מחשבה והגות, לסוג השני משתייך רובה של ספרות הסיפורת, המפצלת ומפרסת פירוט אחר פירוט את האירועים והמעשים וטבע הפרטים שהם מתפרטים בלי סוף ונעשים אבק פורח והדמות הכללית הולכת לטמיון.

אמנם ברודים ידעו לשמור על הדמות השלימה, בתהליך היצירה, ולהבליטה ולהאדירה על־ידי תוספת מחושבת של פרטים מספר.

ספרות השראה מהי? זהו האור, או הניגון החוזר וזורח או החוזר ומתנגן מן הדברים הנמצלים בפרוזה או בשיר.

וספרות החלטה? זוהי ספרות שאדם מחליט עליה, מתכוונן לקראתה, עובד ומתייגע ומזיע ומשכנס לתוכה מצוייד בכלי אומנותו הוא הופך בחומר ומפרקו עד שנעשה לקופה של חלקים נפרדים ללא־דמות וללא־צלם. הצורה העליונה בחיים ובספרות היא מעשה מרכבה ולא מעשה פריקה.

ספרות יפה

הגנויס הלאומי שלנו אינו מדבר מתוך גרונה של הספרות היפה. אפילו סיפורי המקרא ואגדות תלמודיות הפכו לדברי הבאי משנתלשו ונעקרו ממקור מחצבתם ומקרקע גידולם.

חיי הרוח שלנו משועבדים ליסודות ותהליכים אחרים, שאין בהם ולא כלום מסממני הבלטריסטיקה המקובלת.

רק אצל אומות העולם, אפשר למצא בספרותם היפה יסוד תרבותי מפרה, מעורה בחייהם, מושפע מהם ומשפיע עליהם. אבל להם יסודות אחרים, יניקה אחרת וצמיחה אחרת.

תחייטנו התרבותית לא תבוא דרך ספרות יפה, בלטריסטית — דרך חקיינית גלוזה, שאין לה שום חיבור אורגני עם מכורתנו התרבותית. המייחס לבלטריסטיקה שלנו השפעה על מהלך ההיסטורי שלנו, הוא בדאי.

בעצב...

העצב מתחיל מיד, כצל ענוג יורד הוא על פניה הרכים והורודים של הנערה הספוגים עדיין טל־בוקר־משכים. היא נושמת אותו עם המלים הראשונות הנלחשות באוזניה, בפי המתרפק הצעיר הראשון.

לתוך לחשו־לחננו המתוק מסתגן קול דממה דקה של השותף הסמוי והגורלי, הרואה ואינו נראה.

בניסטי ניבי אהבה בתולית, מהול הד מסתורי של הבאות, הד חיים שטרם היו, צער לוטה בערפל וכיסופים שלא מכאן.

היא רואה מה שהגבר אינו מסוגל לראות — ריקמת חיים חדשים באיבם, ראשית התהוותם, פטר רחם הדראמה האנושית, שהיא יולדתה ומחוללתה. העצב מתחיל מיד, כי לפתח הדראמה הגדולה רובצת קללת היקום, «בעצב תלדי בנים».